

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ФІНАНСУВАННЯ ВНЗ: ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ КОНТИНГЕНТУ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ

© Кузьмін О. Є., Яструбський М. Я., 2017

У статті розкрито організаційно-методичні аспекти підготовки фахівців провідними вищими навчальними закладами України в контексті забезпечення конкурентоспроможності в період реформування. Визначено пріоритетні напрями вдосконалення системи фінансування вищої освіти, підвищення якості освітніх послуг з метою залучення контингенту іноземних студентів.

Проведений у статті аналіз підготовки кадрів провідними вищими навчальними закладами України дає можливість простежити причинно-наслідкові зв'язки між успішністю освітніх закладів та наявним у них потенціалом. Наявність контингенту іноземних студентів характеризує привабливість вищого навчального закладу на міжнародному ринку освітніх послуг. Аналіз динаміки надходження коштів за навчання показує пряму залежність між контингентом іноземних студентів і зростанням поступлень у бюджет освітнього закладу.

У статті на розгляд запропоновано один із дієвих аспектів, які у поєднанні можуть забезпечити прорив української освіти і науки в розряд провідних, а саме – залучення іноземних студентів у вітчизняну вищу школу.

Ключові слова: реформування освіти, іноземні студенти, конкурентоздатність, фінансування науки і освіти, університет.

O. Ye. Kuzmin, M. Ya. Yastrubskyy
Lviv Polytechnic National University

PRIORITY AREAS FOR FINANCING UNIVERSITIES: THE IMPACT OF FOREIGN STUDENTS ON THE PERFORMANCE OF

© Kuzmin O. Ye., Yastrubskyy M. Ya., 2017

In the article the organizational and methodical aspects of training of specialists of leading higher educational institutions of Ukraine in the context of ensuring competitiveness in the reform period. The priority directions of perfection of system of financing of higher education, improving the quality of educational services with the aim of attracting foreign students.

In this paper, the analysis of training leading higher educational institutions of Ukraine makes it possible to trace a causal connection between the success of educational institutions and their potential. The presence of foreign students characterizes the attractiveness of higher education institutions in the international market of educational services. The analysis of the dynamics of funds for education shows a direct relationship between the foreign students and the growth of receipts in the budget of the educational institution.

In the article the consideration offered one of the most effective aspects which in combination can provide a breakthrough in the Ukrainian education and science in the category of leading, namely – attraction of foreign students in Russian higher school.

Outlines the main tasks, the implementation of which will improve the rating of the Russian higher educational institutions at the international level while ensuring high quality of educational services.

Announcing the optimization model of financial provision of scientific and educational activities of higher education institutions, which must consider a combination of factors that will bring the national high school leadership positions on a global scale.

Key words: education reform, international students, competitiveness, financing of science and education, University.

Постановка проблеми. Процес реформування сфери освіти в Україні набуває безповоротного характеру. Цього вимагають жорсткі конкурентні умови сьогодення. Програма перетворень задекларована в урядових документах. Однак самі перетворення, втілення реформ у життя напруги пов'язані з фінансовою підтримкою програми визначеної «Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року» [1] в частинах, що стосуються формування нової системи управління і фінансування науки та створення умов для технологічного прориву.

Про необхідність збільшення рівня фінансування науки щонайменше до 0,3 % від ВВП порівняно із передбаченими на 2017 рік 0,16 % й ефективне використання цих коштів наголошувалось під час круглого столу на тему «Пріоритетні напрями діяльності у галузі освіти і науки»[2], присвяченого обговоренню пріоритетних напрямів у галузі освіти і науки, які включено до розділу «Розвиток людського капіталу» середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року.

Сутність дослідження полягає в проведенні аналізу організаційно-методичних аспектів підготовки фахівців провідними вищими навчальними закладами України з метою встановлення тенденцій розвитку вітчизняної вищої школи в контексті забезпечення конкурентоспроможності в період реформування та зміни ідеології фінансування освітньої сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання фінансування вищої школи в Україні належить до переліку пріоритетних, що пов'язано з насущними проблемами і в економічному становищі держави загалом, і в середовищі освітян зокрема. Держава може дозволити собі фінансувати вищу школу як осередок науки і кузню підготовки кадрів, за умов належної віддачі – підготовки фахівців, затребуваних у національній економіці, визнаних на міжнародній арені з огляду на дедалі більшу інтеграцію вітчизняної економіки у міжнародні економічні процеси.

Така постановка питання ставить перед необхідністю розв'язання першочергових задач з фінансування галузі науки і освіти в особі їх осередків – вищих навчальних закладів. А це насамперед задачі урядових діячів, які в силу своїх обов'язків повинні вирішувати завдання державної ваги, до яких належить забезпечення належних умов розвитку науки і освіти. Тому серед актуальних досліджень і публікацій доречно звернутись до виступу Міністра освіти і науки України Л. Гриневич, Прем'єр-міністра України В. Гройсмана під час круглого столу на тему «Пріоритетні напрями діяльності у галузі освіти і науки» у рамках обговорення проекту Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду на 2017–2020 роки. Серед останніх досліджень актуальним є аналіз діяльності бюджетних установ України [3].

Загалом проблематиці було присвячено цілу низку публікацій провідних науковців, державних і політичних діячів, серед яких варто відзначити В. М. Геєця, Ю.Я. Бобала, М. З. Згуровського, В. С. Бакірова і багато інших.

Цілі статті. Попри достатню кількість пропозицій і пропонованих програм, присвячених реформуванню системи вищої освіти і науки в Україні, залишається місце для досліджень у напрямках, які дозволять вивести вітчизняну науково-освітню галузь на рівень світових лідерів.

У статті проведено аналіз привабливості українських вишів для іноземних студентів, запропоновано напрямки покращення рейтингових показників освітніх закладів з метою популяризації послуг для залучення додаткового контингенту студентів, стажистів, слухачів.

Виклад матеріалу. Оцінку діяльності вищих навчальних закладів здійснюють за основи проведених рейтингів. Серед найпопулярніших рейтингів світу, що займається визначенням

найкращих університетів, виділяється QS World University Rankings, який складається на основі даних і методики з шести критеріїв.

Одним із критеріїв, що відображає ступінь привабливості навчального закладу на міжнародній арені, є частка іноземних студентів. Йому відведено 5 % оцінки. При проведенні оцінки в залік заховуються студенти, які є громадянами країн, відмінних від країни навчання, навчаються у ВНЗ протягом щонайменше семестру і не є студентами за обміном.

Ще один критерій, частка якого також становить 5 % оцінки в рейтингу, враховує частку іноземних викладачів, які працюють на умовах повної зайнятості або на півставки, і проводять в університеті не менше одного семестру [4].

Водночас основний критерій – академічна репутація, якій відведено 40 % оцінювання, спирається на думки професорів і викладачів, які ведуть наукову діяльність, а також вищого керівництва університетів, про те, в яких навчальних закладах світу наукові дослідження з їхньої галузі проводять на найвищому рівні. Цей критерій опосередковано пов'язаний з контингентом іноземних студентів і викладачів, оскільки належну оцінку можна надати за умов перебування у відповідному середовищі, тобто навчаючись, проходячи стажування, відвідуючи конференції чи інші навчально-наукові заходи, організовані конкретним вищим навчальним закладом.

За результатами оцінювання, проведеними Британською компанією Quacquarelli Symonds, згідно з рейтингом 2016/2017 року було опубліковано 13-й випуск щорічного рейтингу топ-університетів світу QS World University Rankings, до якого увійшло шість українських вишів серед 916 вищих навчальних закладів із різних країн світу.

За результатами проведеного аналізу керівник відділу досліджень Експертної ради QS Бен Соутер зробив такі висновки: «Показники цього річного рейтингу дають зрозуміти, що рівень інвестицій є визначальним та наявно демонструє, хто розвивається, а хто регресує. Університети в країнах, які забезпечують високий рівень цільового фінансування, чи то спонсорство, чи надходження з державного бюджету, займають вищі місця в рейтингу. З іншого боку, університети країн Західної Європи, де наразі скорочують витрати на громадські наукові дослідження, втрачають свої позиції, на відміну від університетів США та Азії» [5].

Повернімося до рейтингових позицій українських вишів та постараємося прослідкувати причинно-наслідковий зв'язок між успішністю навчальних закладів та наявним у них потенціалом.

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна посідає 382 місце світового рейтингу, ставши найкращим університетом України. Київський національний університет ім. Шевченка розташувався у категорії 431–440.

Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» посів місце у категорії 551–600.

Донецький національний університет, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» та Сумський державний університет посіли місця у категорії 701+ [6].

Якщо взяти статистику провідних українських ВНЗ, то можна впевнено стверджувати, що пріоритетність у фінансуванні належить КНУ ім. Тараса Шевченка [7], який цього року втратив свою позицію і поступився ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Отже, мають місце інші дієві чинники, які забезпечують лідерські позиції навіть за умов обмеженого бюджетного фінансування.

Постараємося простежити взаємозв'язок між рейтинговими позиціями та наявністю контингенту іноземних студентів, які навчаються у вищому навчальному закладі. У таблиці наведені дані що ілюструють залежність між згаданими показниками.

При цьому важливо відстежити тенденції щодо географії, напрямів підготовки, спеціальностей, які пріоритетні в плані вибору іноземних студентів.

Загальна кількість осіб, які наразі навчаються в Харківському національному Університеті, становить 18 709 осіб, серед яких 16152 студенти: з них громадян України – 12 045 осіб (9 836 – за денною, 2 209 – за заочною формами навчання); іноземних громадян – 4 107 осіб з 93 країн світу (3 929 – за денною, 178 – за заочною формами навчання).

У Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна за кошти фізичних і юридичних осіб навчаються 9 063 студенти, що становить 56,2 % від загальної кількості. Серед них

4979 студентів – громадяни України, 41,3 % від загальної кількості студентів-громадян України (3 228 осіб – за денною, 1 751 – за заочною формами навчання) і 4 084 іноземних студенти (3 906 осіб за денною і 178 осіб за заочною формами навчання).

**Залежність рейтинговості вищого навчального закладу
від наявного контингенту іноземних студентів**

Назва вищого навчального закладу	Кількість		% іноземних студентів
	іноземних студентів	студентів всього	
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	4 107	18 709	21,95
Київський національний університет ім. Т. Шевченка	1 130	24 321	4,65
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	318	30 000	1,5

Аналіз динаміки надходження коштів за навчання показує, що в ХНУ ім. В. Н. Каразіна має місце тенденція зростання частки надходжень по спецфонду в загальному обсязі фінансування. Наприклад, якщо у 2014 р. частка надходжень по спецфонду в загальному бюджеті закладу становила 45 %, то вже у 2016 р. ця пропорція змінилась, зрісши до 60,55 %. При цьому обсяги поступлень за навчання у 2016 році зросли більш ніж удвічі порівняно з аналогічними поступленнями у 2014 році. Такій тенденції великою мірою можна завдячувати наявності доволі високого порівняно з іншими навчальними закладами відсотка контингенту іноземних студентів, аспірантів, слухачів підготовчих курсів. Варто звернути увагу також на доволі широку географію країн походження іноземців – 93.

За останні роки в ХНУ ім. В. Н. Каразіна зміцнювалося міжнародне співробітництво, ефективно працювала система довшівської підготовки.

Дещо інша картина спостерігається в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, де станом на 07.12.16 навчалось 1130 іноземних громадян із 55 країн світу.

У 2016 році до університету зараховано 308 громадян із 35 країн світу. Найбільша кількість з Азербайджану – 133 особи, Росії – 33, Китаю – 31, Туркменістану – 24, Грузії – 11. Перелік країн, з яких приїждять іноземні громадяни на навчання до університету, поповнився такими країнами, як Естонія, Латвія, Німеччина, Франція, США. Для підготовки за ОР бакалавр вступило 152 іноземних громадянина, спеціаліст – 17, магістр – 39 [8].

Загалом основна частка студентів-іноземців припадає на країни СНД: тільки вихідців з Азербайджану в ХНУ ім. Тараса Шевченка навчається 44,4 %; ще 22,5 % становлять вихідці з Росії, Білорусі, Грузії, Туркменістану та Узбекистану.

На загальному тлі вищих навчальних закладів України за умов належного фінансового забезпечення з загального фонду така картина виглядає доволі привабливою, однак її можна віднести до категорії традиційних, коли за основу береться позиція зі збереження займаних позицій на вітчизняних теренах.

Зовнішні чинники по-різному проявляються в однотипному середовищі. Вступна кампанія 2016 року відбувалася за умов зменшення на 7 % абітурієнтів; за експертними оцінками 9–10 тис. осіб виїхало на навчання за кордон. Ці та інші впливові фактори призвели до втрати окремими університетами до 15 % держзамовлення.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» належить до категорії провідних освітніх закладів України. Згідно з даними рейтингу «ТОП-200 Україна» в 2016 році університет очолив рейтингову таблицю вишів України завдяки критерію «Інноваційна діяльність університетів». Протягом періоду 2016 року в інноваційній екосистемі КПП «Sikorsky Challenge» було створено більш як 40 стартапів, 29 з яких одержали інвестиції від приватних венчурних фондів і високотехнологічних компаній на загальну суму 573 млн. грн [9]. Особливих масштабів ця робота набуває з Китаєм. Академія наук провінції Шаньдун, у складі якої діють одинадцять науково-дослідних інститутів і центрів, започаткувала з КПП системну довготермінову

співпрацю. Зокрема, в межах цієї співпраці в галузі гідроакустичних досліджень виконуються контракти з цією академією обсягом \$250 000, а з Харбінським інженерним університетом – обсягом \$50 000.

Однак за даними міжнародного рейтингу КПІ помітно відстає від згаданих вище українських освітніх закладів і однією з дієвих причин є низький рівень міжнародної співпраці.

Міжнародна діяльність за аналізований період 2014–2016 рр. послабила свої позиції, зазнавши зниження таких впливових показників, як кількість міжнародних контактів, прийом на навчання іноземних громадян, інших складових міжнародної діяльності. Поглиблений моніторинг кількісних складових ЗЕД, проведений у КПІ, показав, що за 38 видами діяльності, які дозволені законодавством України, лише 11 використовуються і дають прибуток університету.

За оцінками департаменту міжнародного співробітництва та департаменту економіки і фінансів, тільки по одному спільному освітньому проекту з елементами франчайзингу університет може отримувати в певній короткостроковій перспективі близько \$ 100–150 тис. щорічно [10].

Однією з суттєвих причин зниження показника міжнародної діяльності став низький рівень володіння іноземною мовою студентів і викладачів університету. Сьогодні в КПІ навчається лише 318, або близько 1,5 %, іноземних студентів. Причина полягає в тому, що вони у своїй більшості зацікавлені в навчанні англійською мовою, однак освітній заклад не готовий до надання послуг у такій формі.

Розуміючи неминучість і безповоротність процесів, які мають місце і набирають обертів у сфері вищої освіти, керівництво КПІ робить рішучі кроки, направлені на покращення міжнародної діяльності. Зокрема, прийнято рішення про перехід з 1 вересня 2017 на стовідсоткове навчання іноземців англійською мовою. З цією метою КПІ долучився до проекту «Англійська мова для університетів» Британської Ради в Україні. До проекту залучені викладачі англійської мови професійного спрямування та викладачі кафедр, які читають фахові дисципліни і для іноземних, і для українських студентів [11].

Головним бар'єром на шляху розв'язання означених проблем керівники підрозділів КПІ називають відсутність економічних стимулів для викладачів працювати з іноземними студентами, в т. ч. за англійськими програмами.

Особливу увагу приділено ініціюванню роботи Центром міжнародної освіти університету. Акценти робляться на тому, щоб все, що є в КПІ конкурентоспроможного, силами Центру пропонувати через Посольства України за кордоном.

На п'ятому місці згідно з даними рейтингу «ТОП-200 Україна» в 2016 році вийшов Національний університет «Львівська політехніка».

У Львівській політехніці сьогодні навчається на контрактній основі та за міжнародними угодами понад 300 іноземних студентів та аспірантів. Більшість таких студентів представляють країни СНД (Росія, Білорусь, Казахстан, Молдова), країни Європи (Польща, Греція), країни Африки (Марокко, Туніс) та Близького Сходу (Ліван, Палестина, Йорданія) [12].

Проведений огляд провідних українських вищих навчальних закладів наштовхує на низку цікавих висновків, які зводяться до того, що міжнародна діяльність стає невіддільною складовою роботи вищих освітніх закладів.

Кожен із провідних українських університетів у своїй перспективній програмі пріоритетами діяльності вважає забезпечення високої якості університетської освіти відповідно до правил і стандартів, прийнятих в Європейському просторі вищої освіти; суттєве підвищення рівня залучення університету у виконання міжнародних наукових проектів, збільшення обсягів позабюджетних коштів, спрямованих на виконання наукових досліджень і надання наукових послуг. Такі завдання далекі від амбітних, а вмотивовані найімовірніше розумінням складності процесів, які відбуваються в сфері вищої школи, неминучістю ризиків, пов'язаних з набором студентів та аспірантів для навчання, зменшенням обсягів державного фінансування вищої освіти та наукових досліджень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи демографічну ситуацію та кон'юнктуру ринку вищої освіти, сьогодні вже йдеться не про вибір університетами студентів, а

про вибір студентами вишів. До головних завдань, які дозволять підвищити рейтинг ВНЗ на міжнародному рівні за умови забезпечення високої якості надання освітніх послуг, можна зарахувати такі.

1. Збільшення кількості іноземних студентів, які навчаються в університеті, та розширення географії їх представництва.

2. Представлення українських вишів у міжнародному інфопросторі через сайти зарубіжних університетів-партнерів з метою підвищення рейтингу привабливості освітніх закладів.

3. Створення належних умов для контингенту іноземних студентів з метою забезпечення високого рівня освітніх послуг, а також культурно-побутових, спів мірно їх розміру плати за навчання.

Модель оптимізації фінансового забезпечення науково-освітньої діяльності ВНЗ повинна враховувати сукупність чинників, які дадуть змогу вивести українську вищу школу на лідерські позиції в світовому масштабі. Однак дослідження інших складових цієї сукупності буде продовжено в наступних публікаціях.

1. *Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року. Урядовий портал.* – Режим доступу http://www.kmi.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249629697&cat_id=246711250 2. *Виступ Л. Гриневич Круглий стіл «Пріоритетні напрями діяльності у галузі освіти і науки».* – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=mc94F611YfE> 3. *Yastrubskyy M. Програмно-цільовий метод в діяльності бюджетних установ України / M. Yastrubskyy, I. Kostetska, B. Kostyuk // Rachunkowosc i finansowanie MSP a wyzwania wspolczesnej gospodarki. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Sklodowskiej Lublin, 2015 – С. 244–253.* 4. *Методологія QS World University Rankings. Джерело* https://ria.ru/docs/sn/QS_World_University_Rankings/ 5. *Рейтинг найкращих університетів світу QS World University Rankings 2016/17. Джерело:* <http://unistudy.org.ua/qswur/> 6. *QS World University Rankings: результати України. Джерело:* http://osvita.ua/abroad/higher_school/university-raitings/52222/ 7. *Яструбський М. Я. Фінансове забезпечення автономних дослідницьких ВНЗ України в умовах реформування / М. Я. Яструбський // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» – 2016. – № 846. – С. 190–196.* 8. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Офіційний сайт.* – Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/> 9. *Рейтинг вузів ТОП-200 Україна 2016 года.* – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/rating/51454/> *Рейтинг вузів ТОП-200 Україна 2016 года.* – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/rating/51454/> 10. *Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». Офіційний сайт. Джерело:* <http://icd.kpi.ua> 11. *Доповідь ректора НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» академіка НАН України М. З. Згуровського на сесії науково-педагогічних працівників 30 серпня 2016 року.* – Режим доступу: <http://kpi.ua/report-2016#sthash.g91TNYnA.dpuf> 12. *Інтернаціоналізація.* – Режим доступу: <http://lp.edu.ua/internationalization>.